

ואף שהמפרשים האריכו לבאר את הסדר והחלוקה של עשרת המכות שבאו ללמד על מציאות ה', ועל כי אין עוד מלבדו, ועל כך שהשיי'ת משגיח בתחתונים, מכל מקום הכל נגרם מחמת כפירתם של פרעה ומצרים בה', וכפירה זו נבעה כאמור מגודל גאוותם. וכשבאו עליהם המכות היו צריכים להיכנע מפני השיי'ת ולהשפיל גאוותם.

וכל עוד שלא הגיעו למצב זה, אמר השיי'ת "עד מתי מאנת לענות", כי ממאנים אתם להתנהג בענוה ושפלות כלפי בוראכם, ועל כן תלקו במכות נוספות.

"על שנתגאה ונקרא התנין הגדול נעשה לו אות

פתנין

ו. ואם כל בני העם המצרי היו בעלי גאוה הרי שמלכם פרעה היה גאוותן גדול מאין כמוותו, וכפי שהעיד עליו הנביא (יהווקאל כט, א) "הנני עליך פרעה מלך מצרים התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו אשר אמר לי יאורי ואני עשיתיני". ופירש רש"י "לי יאורי- איני צריך לעליונים כי יש לי יאורי מספיק כל צרכי. ואני עשיתיני - בגבורתי ובחכמתי הגדלתי גדולתי וממשלתי". [וראה במסכת מועד קטן (יח, א גמי ורשי"י) שפרעה היה יוצא בכל יום יום ליאור והיה כופר בהשיי'ת ואומר "לי יאורי ואני עשיתיני" מחמת גאוותו].

ובדעת זקנים מבעלי התוספות (שמות ז, ט) פירשו שמשום כך האות שציוה ה' למשה לעשות לפני פרעה היה על ידי המטה שהפך לתנין, כי "על שנתגאה ונקרא התנין הגדול נעשה לו אות מתנין".

ז. **ורבינו בחיי** (שמות י, א) כתב שבכל מכה ומכה כשהיה משה מתרה בפרעה לפני המכה, פעם היתה ההתראה בַּיָּאוֹר ופעם אחרת היתה בהיכלו, ופירש- "טעם הדבר שהיו כל ההתראות כסדר הזה, התראה אחת על יאורו והתראה אחרת בהיכלו, להורות על עונשו וגאוותו וגאונו, כי המקומות שנתגאה וחטא בהם שם באו עליו כל המכות".

"שפתגאה על גאים ומתנשא על פתנשאים"

ח. ולאור זאת יגלה לעינינו אור חדש במה שנפתחה שירת הים דוקא ב"אשירה לה' כי גאה גאה", דהיינו שמתגאה על הגאים (רש"י ע"פ התרגום). וכן הוא בתרגום יונתן "שמתגאה על גאים ומתנשא על מתנשאים, וכל מי שמתגאה לפניו הוא במאמרו נפרע ממנו".

כי כאמור לעיל כל הפורענות שבאה על מצרים הן בארצם והן בים סוף היתה מחמת גאוותם שמכוחה כפרו בהשיי'ת, ועל כן האמירה "כי גאה גאה" משקפת ומעידה כי כל ענין של המכות הינה הבחינה של "גאה גאה- שמתגאה על הגאים". [וראה ספורנו שפירש "כי גאה גאה. לו לבדו הגאות, לְיַחַס אליו על הטוב הנמצא, ולא לפרעה התנין הגדול אשר אמר לי יאורי ואני עשיתיני"].

ט. ומה נפלא מה שפירש בספר "מעשי השם" (חלק מעשה מצרים כ"ב) פסוק זה אינו חלק מהשירה אלא הוא בבחינת נטילת רשות לשורר על נפילת מצרים. כי לכאורה "מעשי ידי טובעים בים

ואתם אומרים שירה?!", וכיצד שרו בני ישראל שירה על מפלת מצרים. ומשום כך הקדימו ואמרו "אשירה לה' כי גאה גאה", דהיינו שאנו שרים מפני שפרעה ומצרים היו גאים וכפרו בהשיי'ת, ועל מפלת הגאים מותר לשיר.

ולפי זה יש ליישב מה שהקשו המפרשים מדוע בשירת הנשים (שמות טו, כא) הוזכר מכל השירה רק הפסוק "אשירה לה' כי גאה גאה". כי באמת פסוק זה אינו חלק מהשירה אלא שהוא נטילת רשות לשורר להשיי'ת על מפלת הגאים. ואף הנשים לפני ששוררו להשיי'ת נטלו רשות לעשות כן, ואמרו אשירה לה' המתגאה על הגאים.

שישה דברים נאסרו בסוס

י. ובדרך זו ביאר המהרש"א את המשך הפסוק- "סוס ורוכבו רמה בים". כי הנה ידוע שהסוס הוא בעל גאווה, וכדברי הגמ' במסכת פסחים (ק"ג, ב) "ששה דברים נאמרו בסוס, אוהב את הזנות, ואוהב את המלחמה, ורוחו גסה, ומואס את השינה, ואוכל הרבה ומוציא קמעה". וכתב המהרש"א (שם) שלפי זה נמצא שגם הסוס וגם רוכבו שרדפו אחר ישראל היו נגועים במידת הגאווה, ועל כך נאמר "כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים", כלומר, שהקב"ה שמתגאה על גאים השליך במעמקי הים את הסוס ורוכבו שהם גסי הרוח.

יא. ויש להוסיף בזה על פי מה שכתב הגר"י אייבשיץ ב"אהבת יהונתן" (שמות טו, א), שהנה הטעם שאמרו שסוס הוא גס רוח הוא משום שהסוס מתגאה לחשוב שהמלוכה ראויה לו ולא לאריה מלך החיות. ובנקודה זו היה הסוס דומה במהותו ממש לפרעה שהיה מתגאה ועושה עצמו אלוה וקֹלֵךְ על הכל.

"בזכרנו בכל יום יציאת מצרים וישונו אל לבם

שמה שנלקו מצרים היה פחפת גאותם"

יב. ומדברי ה"מאור ושמש" (פר ב' ד"ה ויאת) למדנו שאף המצוה של "ילמען תספר באזני בנך" ענינה ללמד לדורות שהמכות באו על פרעה ועל מצרים כעונש על גאוותם, ומה ילמדו ישראל להרחיק הגאוה ולקנות בנפשם את מידת ההכנעה והענוה. וזו לשונו שם, "ילמען שְׁתִּי אותותי אלה בקרבוי"- פירוש שאכה אותו עד שיתחרט על דיבוריו הראשונים ויודה שהוא כאפס ואין. ואמר "ולמען תספר באזני בנך" וגו', פירוש שתספר להם שהאותות ששמתי במצרים היו בשביל גאוות פרעה, שעל ידי זה נלקה בעשר מכות כדי שילמדו מזה מידת ההכנעה. ובזכרנו בכל יום יציאת מצרים וישונו אל לבם שמה שנלקו המצריים היה מחמת גאותם, ויוסיפו על ידי זה מדת ההכנעה".

"ישראל במצרים לא היתה להם שום פעלה אלא

פדת ההכנעה"

יג. ועתה נחזה כי לעומת מצרים שבאו עליהם רעות גדולות בעון גאוותם הרי שענותנותם של ישראל היא שעמדה להם להיגאל מבית עבדים.

ראשית, ידוע שלישראל במצרים לא היו זכויות רבות, והיו שקועים בתועבת מצרים עד שהיה כפסע בינם לבין השער הני של הטומאה. וגם המלאכים קטרגו "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה". ואם כן כיצד זכו לניסים ומופתים רבים, ובזכות מה יצאו ממצרים.

יד. תשובה לכך מצינו בפירוש "מעשה ידי יוצר" על הגדה של פסח לר' שלמה קלוגר זצ"ל (ד"ה בבתי מעוט), על פי דברי הגמ' בסנהדרין (צ"ג, א) "אמר רבי אלעזר לעולם הוי קבל וקיים [פירש רש"י, הוי קבל- הוי עניו ותחיה. "קבל" לשון "אפל", עשה עצמך אפל ושלל]. אמר רבי זירא אף אנו נמי תנינא בית אפל אין פותחין לו חלונות לראות נגעו, שמע מינה" [פירש רש"י, "נמצא שאפלתו הצלתו, שכל זמן שאין כהן רואהו אינו מטמא בנגעים"]. וביאר הגר"ש קלוגר, שמדברים אלה למדנו שמי שהוא ענותן אף אם יש בו עוונות מגינה עליו ענותנותו מן הפורענות ואין דנים אותו לרעה.

וביאר עוד, שזהו שנאמר (במדבר כג, כא) "לא הביט אָנוּן ביעקב ולא ראה עמל בישראל, ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו", ופירש רש"י "לא הביט הקב"ה און שביעקב, כשהו עוברין על דבריו אינו מדקדק אחריהם להתבונן באוניות שלהם ובעמלן שהן עוברין על דתו". ופירש הגר"ש שטעם הדבר הוא מפני מה שנאמר "מי מנה עפר יעקב", דהיינו שכשישראל דומים בעיני עצמם לעפר ואינם מתגאים, זוכים לישועת ה' אף כשאינם ראויים לכך.

טו. ויש להביא ראיה מפורשת לדבריו מהגמ' במסכת ראש השנה (א, יז) "מי אל כמון נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו- למי שמשים עצמו כשיריים". ופירש המהרש"א (ח"א) על פי רש"י בסנהדרין (ק"א, ב) שכמו שאין חשיבות לשיריים, כך אדם זה אינו חשוב בעיני עצמו ואינו מתגאה. וכתב המהר"ל (ח"א ר"ה שם) "השיי'ת עובר על פשע אל מי שאינו עושה עצמו עיקר בעולם אלא עושה עצמו כאילו אינו דבר עיקר כלל, ומי שהוא נעשה כן ראוי לעבור אליו על פשעי".

טז. ולאור זאת נבין כיצד נגאלו ישראל, כי כבר כתב הגר"ש קלוגר בפירושו שם, שישראל שנתעבדו במצרים היו ענותנים ושפלים בעיניהם. וכן כתב השם משמואל (חלק המועדים - שנת תר"פ שפחת תורה) בשם אביו בעל האבני נזר- "ישראל במצרים לא היתה להם שום מעלה אלא מדת ההכנעה". וכיון שנתבאר לעיל שהענוה מגינה על בעליה מן הפורענות ובעבורה מוחלין לו על עוונותיו, לכך זכו ישראל להיגאל חרף עוונותיהם.

"לענוים יתן חן"

יז. ומצאתי שאף רבי חיים פלאגי זצ"ל בספר "ברכת מועדיך" (דרוש ז' לשבת תמוז) הרחיב ביסוד זה שישראל זכו ליציאת מצרים בזכות שהיו ענויים, וכתב שכן מבואר במדרש.

ושים קישר ענין זה לפסוק (שמות י"א, א) "ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים" עיי"ש מה שביאר. אמנם נראה לפרש זאת בפשטות על פי הפסוק במשלי (ג, ה) "ולענוים יתן חן", שממנו למדנו שבעלי הענוה מעניק הקב"ה חן מיוחד. ואף לישראל שהיו ענותנים נתן ה' חן בעיני מצרים, ובעבורו זכו לרכוש רב.

פודה ענוים

יח. ועל פי דברינו יש לפרש מה שאומרים ב"אמת ויציב" "פודה ענוים", דהיינו שישראל נפדו ונגאלו ממצרים בזכות היותם ענוים ושפלי רוח.

יט. שוב ראיתי שכן פירש רבי שלמה מרדומסק זצ"ל בספר "תפארת שלמה" (על המועדים - רמזי פסח). ושם האריך ביסוד זה שגאולת ישראל ממצרים וקריעת ים סוף היו בזכות הענוה, והביא לכך אסמכתא מדברי הזוה"ק. וביאר שמשום כך אומרים גם "משפיל גאים עדי ארץ, ומגביה שפלים עד מרום", כי כל מהלך הגאולה היה כפול, מחד השפלתם של גאוותני מצרים, ומאידך רוממותם של ישראל השפלים והענוים. והוסיף, כי זהו שאומרים "העונה לעמו ישראל בעת שועם אליו", כי "עונה" אותיות "ענוה", להורות שהקב"ה עונה לישראל בזכות הענוה.

הפכנה המשותף שבין הסנה לחר סיני- הענוה

כ. ולאור דברינו עד עתה נראה לבאר הטעם שדוקא משה רבינו הוא שגאל את ישראל ממצרים. כי כידוע משה רבינו נצטיין יותר מכל בענוותנותו, עד שהעידה עליו התורה (במדבר י"ב, א) "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה". וכיון שישראל נגאלו בזכות הענוה, לכך נצרך הדבר שהמידה המיוחדת של הגואל תהא מידת הענוה [וכידוע מדברי האור החיים הקד' (פר' תצוה) שיש קשר ישיר בין מידותיו של הגואל לבין הגאולה].

כא. וזו גם הסיבה שהקב"ה נגלה למשה דוקא בסנה, וכדברי הגמ' במסכת סוטה (ה, א) "לעולם ילמד אדם מדעת קונו, שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכיתו על הר סיני, וכן הניח כל אילנות טובות והשרה שכיתו בסנה". וכתב בספר יערות דבש (ח"ב דרוש ב) "מבואר במדרש (שמו"ב ב, ט) שלכך נראה הקב"ה למשה בסנה, שהוא השפל שבגידולי הארץ, להורות על מדת הענוה. כללו של דבר, תחילת דבר ה' במשה היה להדריכו במדת ענוה, כי אין לך מדה לקנין שלימות כמו הענוה".

כב. וכן מצינו במדרש (נראה רש"י שמות ד, ט) ששבעה ימים היה הקב"ה משדל את משה שילך לפרעה לאמור לו להוציא את ישראל ממצרים, ומשה היה מסרב מגודל ענותנותו. ואמר (פסי' א) "מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים". ועל כך השיבו ה' "כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך, בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה".

וביאר רבינו עזריה פיג'ו בספר "בינה לעתים" (ח"ב דרוש לה') "השיבו ה' למשה, אדרבה, זה שאמרת "מי אנכי", שאין אתה מחשיב עצמך לכלום אלא לשפל שבשפלים, הוא יהיה לך לאות, שאנכי שלחתיך ובך בחרתי ולא בזולתך, שכבר ראית שבשביל כך בחרתי לְהַקְאוֹת בסנה השפל שבכל האילנות. ועוד תראה כי כשאבוא לתת התורה לישראל לא יהיה על הר גבוה וראשו מגיע השמימה, אלא בהר סיני שהוא השפל שבכל ההרים".

בעל הגאווה איננו בטל ברוב

כג. ועתה נבוא לבאר על פי היסודות דלעיל את ענין החמץ והמצה. כי הנה ידוע מדברי הזוה"ק שהחמץ רמוז לגאווה. וכתב